

BİBLİYOGRAFYA :

Seydî, *el-Matla'*, TSMK, III. Ahmed, nr. 3459, vr. 9e; Kantemiroğlu, *Kitâbü İlmî'l-mûsikî alâ vec-hi'l-hurûfât: Mûsikîyi Harflerle Tesbît ve İcrâ İlmînin Kitabı* (nşr. Yalçın Tura), İstanbul 2001, I, 95-97; Abdülbâki Nâsir Dede, *Tedkik u Tahkik* (nşr. Yalçın Tura), İstanbul 2006, s. 37, 61; Hâşim Bey, *Mûsikî Mecmuası*, İstanbul 1280, s. 22-23; Suphi Ezgi, *Nazarî-Amelî Türk Musikîsi*, İstanbul 1933, I, 54; Hüseyin Sâdettin Arel, *Türk Mûsikîsi Nazariyatı Dersleri* (nşr. Onur Akdoğu), Ankara 1991, s. 217-218; İsmail Hakkı Özkan, *Türk Musikîsi Nazariyatı ve Usûlleri Kudûm Velveleri*, İstanbul 2006, s. 466-470.

İSMAİL HAKKI ÖZKAN

REHBET

(bk. RAĞBET ve REHBET).

REHİN

(الرهن)

Bir malın bir alacağa karşılık aynı teminat olmasını sağlayan akid ve bu akde konu olan mal anlamında fıkıh terimi.

Sözlükte “devamlı ve sabit olma; elde tutma, hapsetme” anlamlarındaki *rehn* kökünden türeyen *rehin* kelimesi terim olarak bir alacak karşılığında teminat işlevi görmek ve gerektiğinde bedelinden bu hakkı tahsil üzere bir malın alacaklı tarafından alıkonulmasını sağlayan akdi veya teminat işlevi gören mali ifade eder. Hanefîler’in tanımında malın fiilen alıkonulması (hapis) unsuru özel bir öneme sahiptir. Teminat altına alınacak hakkın niteliğiyle ilgili görüş ayrılıklarının da (aş.bk.) *rehin* tariflerini etkilediği görülür. *Rehin* verene *râhin*, *rehin* alana *mürtehin*, *rehin*le teminata bağlanan hakka *merhûn bih*, *rehin* verilen mala *merhûn* ya da *rehîn* denilir. Kur’ân-ı Kerim’de *rehn* kökünden türemiş kelimeler iki yerde sözlük anlamında (et-Tûr 52/21; el-Müddessir 74/38), bir yerde borç ilişkisinin teminat altına alınmasıyla ilgili olarak (el-Bakara 2/283) geçer. Hadislerde daha çok *rehin* akdinin sağladığı haklar bağlamında kullanılır (Wensinck, *el-Mu’cem*, “rhn” md.).

Rehin, uzun veya kısa vadeli alacakların teminat altına alınmasını sağlayan yollar-dan biri olarak eski bir tarihe sahip olduğu gibi İslâm öncesi Arap toplumunda da yaygın biçimde uygulanmıştır. Bu toplumdaki *rehin*, borcun zamanında ödenmemesi durumunda alacaklının *rehin* konusu mali doğrudan mülkiyetine geçirmesiyle sonuçlanabiliyordu (Cevâd Ali, V, 622). İslâm hukukunda *rehin*in meşruyeti kitap, sün-

net ve icmâ delillerine dayandırılır. *Rehin*in Kur’an’daki dayanağı, “Eğer yolculuk halinde iseniz ve kâtip bulamazsanız o takdirde borç karşılığında kabzedilmiş rehiner -alırsınız-” meâlindeki âyettir (el-Bakara 2/282). Fakiherin çoğunluğu âyetin devamında karşılıklı güvenin bulunması durumunda *rehine* gerek olmadığının belirtilmesi vb. deliller ışığında buradaki talebin zorunluluk ifade etmediği sonucuna varmıştır (Şâfiî, III, 166; İbn Kudâme, IV, 262). Yine ilk bakışta âyetten, *rehine* yolculuk halinde borcu kaydedecek kişinin (kâtip) bulunmaması durumunda başvurulacağı izlenimi edinilse de *rehinin* meşruyeti için sefer halinde bulunmanın şart olmadığı görüşü hâkimdir; zira âyetteki bu kayırt, o dönemde *rehine* genellikle borç senedi düzenleme imkânının bulunmadığı yolculukta ihtiyaç duyulmasıyla ilgilidir (Şâfiî, III, 166; İbn Rüşd, II, 230; Ali Haydar, II, 210). Hz. Peygamber’in bir yahudiden veresiye satın aldığı tahlil için zırhını *rehin* bırakmış olması da (Buhârî, “Rehn”, 2, “Selem”, 6, “Büyüç”, 14, 33) *rehin* akdinin meşruyetinin yolculuk haline münhasır olmadığını gösterir. Buna karşılık âyeti lafzî olarak yorumlayan Zâhirîler *rehinin* meşruyetinin sefer haliyle sınırlı olduğu görüşündedir (İbn Hazm, VI, 362). Resûl-i Ekrem, bizzat *rehin* vererek toplumdaki *rehin* uygulamasını takrir etmekle birlikte bu akdin Câhiliye dönemindeki bazı sonuçlarını değiştirip yeniden düzenlemiştir. Özellikle, “-Borca karşılık- *rehine* zorla sahip çıkılmaz” hadisiyle (İbn Mâce, “Rühûn”, 3; *el-Muvattâ*’, “Akziye”, 12) *rehin* alanın borcunu tahsil edemediğinde *rehine* mâlik olması kuralına son vermiştir. Başlangıçtan itibaren hiçbir İslâm âlimi farklı görüş belirtmediğinden *rehinin* meşruyeti icmâ deliliyle de desteklenmiştir.

Hukuk Sistematiğindeki Yeri ve İşlevi. Borçlunun borcunu zamanında ve eksiksiz olarak ifa etmemesi tehlikesine karşı alacaklıya tanınan garantiler (teminat) Kara Avrupası hukuk sisteminde genellikle şahsî ve aynı olmak üzere iki kısıma ayrılır. Bir üçüncü kişi borçlu sıfatıyla alacaklı için bir teminat oluşturuyor ve alacaklının tatminini üzerine alıyorsa bu durumda -garanti verenin zimmeti ve şahsiyle ilgili- şahsî bir teminat söz konusu olur ki bu türün tipik örneği kefalettir. Eğer alacak doğrudan doğruya bu iş için tahsis edilen bir malın kıymetiyle teminat altına alınıyorsa bu takdirde aynı teminattan bahsedilebilir; bu da temelde *rehin*dir. Borç ödenmediği durumda alacaklı, teminat gagesine tahsis olunan malın satış bedeli

li üzerinden alacağını elde edebilir. Fıkıh literatüründe aynı ve şahsî teminat terimleri açık olarak kullanılmamakla birlikte kefaletin şahsî bir hak olan alacağın talebi (mütâlebe), *rehinin* ise alacağın bir malın değeri üzerinden elde edilmesi yoluyla farklı şekillerde teminat (vesika) görevi gördüğü vurgulanmakta ve şahsî-aynî teminat ayırımına paralel bir sınıflamaya gidilmektedir (*Debbusi'nin “el-Esrar fi'l-Usul ve'l-Fürûc” Adlı Eseri*, II, 1039; Serahsî, XIX, 35; Ali Haydar, II, 212). Kara Avrupası hukuk sisteminde şahsî teminatların borçlar hukukunda incelenmesine karşılık *rehin* akdi ve bu akidden doğan *rehin* hakkı, başkasına ait bir mal üzerinde teminat fonksiyonu gören ve hukuk tekniği açısından özellik arzeden bir aynı hak olması yönüyle eşya hukukunda ele alınır. *Rehin* hakkı, eşya üzerinde aynı nitelikli yetkiler vermesi bakımından aynı bir hak olmakla birlikte kapsamı bakımından sınırlı, varlığı bir alacağın varlığına bağlı olması bakımından da fer’î bir aynı haktır. Borçlunun *rehinin* paraya çevrilmesi yoluyla takibi ise icra ve iflâs hukukunun konusudur. *Rehin* akdi ve bundan doğan hakla ilgili hükümler fıkıh eserlerinde “*rehn*” başlığı altında müstakil bir bölümde incelendiği gibi borçlunun *rehinin* paraya çevrilmesi yoluyla takibi de bu bölümün yanı sıra kısmen “teffis” başlığı altında ele alınır. *Rehin* bir yandan alacaklının alacağını teminat altına almasına, diğer yandan yeterli nakde sahip olmayan kişilerin ihtiyaç duydukları malları ve -bazı doktrinlerde hizmetleri veresiye olarak temin etmelerine yani âcil kredi ihtiyacını karşılamalarına imkân sağladığından (Ali Haydar, II, 211, 212) çağlar boyunca ekonomik hayat için canlandırıcı etkiye sahip hukukî bir müessese olmuştur. *Rehin*in önemli bir fonksiyonu da borçlunun iflâsı veya ölümü halinde *rehinli* alacaklıyı diğer alacaklılara nisbetle öncelikli konuma getirmesidir (aş.bk.).

Rehin Akdinin Kuruluşu. *Rehin*, sözleşmelerle ilgili genel hükümlere tâbi olarak kurulan ve *rehin* veren açısından bağlayıcı (lâzım) iken *mürtehin* açısından bağlayıcı sayılmayan bir akiddir. Bazı mezheplerde tarafların ehliyeti bakımından farklı yaklaşımlar bulunmakla birlikte *rehin* akdi genellikle teberru niteliğinde görülür. 1. Tarafları. Hanefî doktrininde *rehinin* taraflarında aranacak genel şartlar bakımından satım sözleşmesi model alınır. Buna göre *rehin* akdinin taraflarının bulûğ çağına ermiş ve reşid olmaları gerekmez; mümeyyiz küçük ve sefih kanunî temsilcisi-

nin izni veya icâzetiyle rehin alabilir ve verilir. Mâlikîler, görüşleri Hanefîler'in kine yakın olmakla birlikte rehinin satım ve karz gibi bir akde bağlı olmaması halinde teberra niteliği taşıyacağı için bu kişilerin rehin vermesini câiz görmezler. Akidler konusundaki genel tavırları ve rehin akdinin hükümleriyle ilgili yaklaşımları gereği Şâfiîler'e göre mümeyyiz küçük ve sefih rehine akdine taraf olamaz. Hanbelî mezhebindeki hâkim kanaat bunların rehin veremeyeceği fakat alabileceği yönündedir (Mübârek b. Muhammed ed-Düaylec, s. 167-183). Rehinin taraflarının birden fazla olması mümkündür. Buna göre bir kişinin iki veya daha fazla borçlusu o kişiye tek bir malı aynı akidle rehin verebileceği gibi bir kişi borçlu olduğu iki ayrı kişiye tek bir malı rehin bırakabilir (Serahsî, XXI, 164-165; *Mecelle*, md. 739-740).

2. Rehine Teminata Bağlanacak Hak (Merhûn bih). Alacak haklarının (deyn) rehine güvence altına alınabileceği hususunda fikir birliği vardır. Zimmette sabit olması halinde menfaatler karşılığında da rehin alınabilir. Meselâ hizmet akdinden doğan yapma borcu böyledir; işçi taahhüdünü yerine getirmese rehin satılarak bedeliyle yerine başkası istihdam edilir. Buna karşılık kiralanan muayyen bir evden yararlanma hakkı gibi zimmette sabit olmayan bizâtihi menfaatler karşılığında rehin alınmaz. Muayyen malların (ayn) rehine teminat altına alınması ise tartışmalıdır. Şâfiî mezhebinde rehin akdi sadece alacak hakları karşılığında kurulabildiğinden aynın rehine teminat altına alınması mümkün değildir. Diğer mezheplerde ise ayn konusunda tazmin sorumluluğunun bulunup bulunmaması ve tazmin biçimi ölçü alınır. a) Tazmin sorumluluğu bulunmayanlar. Vedîa, âriyet, mudârebe gibi emanet akidlerine konu olan malların helâki halinde tazmin sorumluluğu bulunmadığından bunların güvence altına alınması için rehin akdi kurulamaz. b) Helâki halinde misli veya kıymetiyle tazmin edilmesi gerekenler (madmûne bi-nefsihâ). Meselâ gâsıbın elindeki mağsub mal Hanefî ve Hanbelîler'e göre rehine güvenceye bağlanabilir. Mâlikîler'e göre süs eşyası ve giysi gibi saklanabilir bir mal ise bu yola başvurulabilir, gayri menkul ve hayvan gibi saklanamaz nitelikte ise rehine teminat altına alınmaz. c) Helâki halinde misli veya kıymeti dışında bir yolla tazmin edilmesi gerekenler (madmûne bi-gayrihâ). Meselâ satılmış olup halen satıcının elinde bulunan mal böyledir; bunun helâki durumunda satıcı alıcıya semenini öde-

mekle yükümlüdür. Bu tür malla ilgili görüşler önceki maddede olduğu gibidir; ancak Hanefî mezhebindeki iki rivayetten biri cevaz yönüdeyken mezhepte esas alınan görüşe göre bunun rehine teminat altına alınması câiz değildir. Zâhirîler'e göre ise sadece vadeli borçlanmanın konusu olabileceği alım satım, selem ve karz akidleriyle sabit olan alacağı güvenceye bağlamak üzere rehin alınabilir (İbn Hazm, VI, 362). Öte yandan fakihlerin çoğunluğu, ileriki bir tarihte meydana gelecek alacak için de rehin alınabileceği kanaatinde; Şâfiîler ve bazı Hanbelîler ise alacağın fiilen tahakkuk etmiş olmasını şart koşar (Şâfiî, III, 167; İbn Rüşd, II, 230). Satılan mal üzerinde hak iddia edilmesi ihtimali karşılığında alıcının satıcıdan kefalet istemesi tecviz edilirken rehin alması (er-rehnü bi'd-derek) câiz görülmez.

3. Rehine Verilecek Mal. Rehine sözleşmesine konu olan malın kural olarak satım akdine konu olan malda aranan özellikleri taşıması gerekir. Buna göre rehin edilecek mal akid anında mevcut, teslimi mümkün ve müslümanlar bakımından hukukî değere sahip (mütekavvim) olmalıdır (Kâsânî, VI, 135; *Mecelle*, md. 709). Alacaklar, menfaatler, akid anında mevcut olmayan ve belirsizlik sebebiyle satışı câiz olmayan nesnelere vb. rehine edilemez. Mâlikî mezhebi yanında bazı Şâfiî ve Hanbelî fakihleri tarafından alacak haklarının rehine konu olabileceği kabul edilmiştir; ancak Mâlikîler bunu alacağın belgeye bağlanmış olması gibi bazı şartlarla câiz görürler (Derdâr, III, 310-311; Vehbe ez-Zühaylî, V, 227-228).

Hanefî mezhebi -rehine akdinin öncelikli hükmü olan ziyedlikle ilgili ilkesi gereği- rehine verilecek malın bir bütün olarak rehine konu olması hususunda hassas davranır (İbn Âbidîn, VI, 479; Vehbe ez-Zühaylî, V, 206). Buna göre müşterek malın bazı hisseleri dışarıda kalarak (müşâ' olarak) akde konu olması rehine asıl hükmü olan devamlı ziyedliğe imkân vermediği için câiz değildir. İki kişinin aynı kişiye borçları karşılığında bir malı aynı akidle rehin vermesi vb. durumlarda ise malın belirli hisseleri rehine akdi dışında kalmış olmaz (ayrıca bk. MÜŞÂ'). Yine Hanefîler'e göre merhûnun rehine edenin hakkından bağımsız halde bulunması ve doğal olarak bitişik olduğu şeylerden ayrı rehnedilmemesi gerekir. Meselâ içinde râhinin eşyaları bulunan evin eşyalar dahil olmaksızın rehnedilmesi ve üzerindeki ağaçlar müstesna olmak üzere arazinin rehnedilmesi câiz görülmez. Diğer doktrinlerde rehin akdinin öncelikli

hükmü güçlü bir ziyedlik olmadığından rehine malın satım şartlarını taşıması yeterli olup bir malın sadece belirli bir hissesi rehine verilebilir (İbn Hazm, VI, 364; İbn Rüşd, II, 229). Rehine rehine bırakana ait bir mal olması gerekmediğinden borçlu başkasından âriyet olarak alınmış söz sahibinin izniyle kendi borcu için rehin verilebilir (rehnü'l-müsteâr). Bu durumda âriyet verenin (muîr) koştuğu şartlar varsa bunlara bağlı kalınmalıdır (Kâsânî, VI, 136). Mürtehinin rehine üzerindeki ziyedlik ve hapis yetkisi böyle bir rehine farkılaşmadığı için muîr borç ödenmeden rehine geri alamaz (İbn Kudâme, IV, 225-226; *Mecelle*, md. 726, 735; rehnü'l-müsteârın haksız iktisap açısından değerlendirmesi için bk. Çalış, *İslam Hukukunda Haksız İktisap*, s. 45 vd.).

4. Rehine Teslim Alınması. Özellikle rehine ilgili âyette "teslim alınmış" kaydının bulunması sebebiyle fakihler rehine konusu malın rehine alan tarafından teslim alınması (kabzedilmesi) gerektiği hususunda fikir birliği içindedir. Ancak Zâhirîler'e göre kabz geçerlilik, Hanefî ve Şâfiîler ile Hanbelîler'deki hâkim kanaate göre bağlayıcılık (lüzum) şarttır; Mâlikîler'de ise tamamlayıcı şarttır. Kabz sıhhat şartı kabul edenlere göre teslim öncesi rehine akdinin hukukî geçerliliğinden söz edilemezken, bağlayıcılık şartı kabul edenlere göre teslimden önce akid geçerlidir, fakat rehine veren akidenden döner. Tamamlayıcı şart sayıldığında ise rehine veren rehine teslimine zorlanabilir. Bu konudaki görüş ayrılığının rehine bırakılan malın tesliminden önce râhinin rehine ehliyetini yitirmesi, iflâsı, ölümcül hastalığa yakalanması ya da ölmesi gibi durumlara ilgili farklı sonuçları da vardır.

Rehine gayri menkul olması durumunda kabzın gerçekleşmiş sayılması için fiilen teslimin şart olmadığı ve mürtehinin rehine el koymasına hukukî ve fiilî engel bırakmayacak şekilde rehine edenin o maldan el çekmesinin (tahliye) yeterli olacağı hususunda görüş birliği vardır. Ancak bu anlamda tahliyenin şartları hakkında bazı görüş ayrılıkları bulunmaktadır. Menkul rehine Ebû Yûsuf tahliyenin yeterli olmayıp satım sözleşmesinde olduğu gibi nakil ve el değiştirmenin gerekli olduğunu söyler; Şâfiî ve Hanbelî mezheplerindeki hâkim kanaat bu görüşe paralel olup eşyanın özelliğine ve örfüne göre teslim almaya delâlet eden yollarla rehine el değiştirmesi gerekir; Mâlikî mezhebinde bu hususta örfün esas alınacağı belirtilir; Hanefî mezhebinde benimsenen görüşe göre ise tahliye yeterlidir (Vehbe ez-Zühaylî, V,

208-209; Mübârek b. Muhammed ed-Düaylec, s. 376-379). Rehinin tarafları rehinli malı güvendikleri bir kişiye (adl) vermek üzere anlaşılabilir. Bu durumda rehinin bırakıldığı kişinin zilyedliği (yed-i adl) kural olarak mürtehinin zilyedliği gibi kabul edilirken (*Mecelle*, md. 752) özellikle rehinli malın korunması gibi bazı hususlarda adl, rehin veren kişinin yerini alır (Ali Haydar, II, 373).

Rehin Hakkının Mahiyeti. Rehin akdinin bağlayıcılık kazanmasıyla doğan rehin hakkının mahiyeti meselesi fıkıhın en teknik konularından birini oluşturur. Hanefî doktrininde rehin hakkının sınırlı aynı hak niteliğinde kabul edildiği açık biçimde görülür. Aynı haklar (milk) yaygın biçimde aynı ya da menfaat üzerinde kurulmasına göre tasnif edilirken Hanefîler'de kişinin bir malı zilyedliğinde bulundurma yetkisini ifade eden "milkü'l-yed" tabiri üçüncü bir milk türü olarak kabul edilmiştir. Buna göre rehinde olduğu gibi bir eşyanın zilyedlik altında bulundurulması müstakil bir aynı hak oluşturmaktadır (Serahsî, XXI, 158; Kâsânî, II, 313; IV, 125; VI, 248; Hacac, s. 225-226). Öyle ki Hanefîler tarafından rehin hakkı, kavramların oluşmaya başladığı ilk metinlerden itibaren bir malı kesintisiz biçimde zilyedliğinde bulundurma ve hapsedme konusunda milk nitelikli bir yetki (milkü'l-yed ve'l-habs alâ sebîl-i'd-devâm) olarak değerlendirilir ve bu mânâyı ifade etmek üzere benzer terimler kullanılır; ayrıca mürtehinin rehin aldığı mal üzerindeki zilyedliğinin mâliki bulunduğu mal üzerindeki zilyedliğiyle aynı cinsten olduğu vurgulanır (*Debbusi'nin "el-Esrar fi'l-Usul ve'l-Fürû"* Adl Eseri, II, 1040, 1044; Serahsî, XXI, 63, 70; Kâsânî, VI, 239). Bu da mürtehinin rehinin malî değeri üzerinde inhisar ve ihtisas ifade eden bir yetkiye sahip olduğu ve bu yetkinin üçüncü kişilerin müdahalelerine karşı güçlü bir şekilde korunduğu anlamına gelmektedir (ayrıca bk. MİLK). Şâfiî, Hanbelî ve Mâlikî mezhepleri ise zilyedliği prensipte ayrı bir aynı hak türü olarak düzenlemeyip rehini yarı aynı haklardan (hukuk) biri olan hakku't-taalluk (hakku't-taalluk li'stiffâil-hak) türü içinde görür (İbn Receb, s. 193). Bu yaklaşıma göre normal bir borç ilişkisinden doğan ve borçlunun zimmetinde kurulan alacak hakkı rehin akdiyle rehinli mal üzerinde kurulmakta (taalluk) ve rehin bu hakkın ödeneceği mal olarak muayyen hale gelmektedir.

Hanefî doktrininde rehin akdinin öncelikli hükmü mürtehinin aynı nitelikli ve kesintisiz bir hapis hakkı ve zilyedlik elde et-

mesi iken diğer üç doktrin açısından bu hüküm, alacağın rehine taalluku ve rehinin alacak için muayyen bir teminat haline gelmesidir. Bu sebeple Şâfiîler'de mürtehinin sürekli bir zilyedliği söz konusu değildir; Hanbelî ve Mâlikîler'de sürekli zilyedlik ve hapis hakkı söz konusu olmakla birlikte bu akdin ikinci derecedeki bir sonucudur, Hanefîler'deki kadar güçlü bir yetki görünümü taşımaz. Rehin işleminin öncelikli hükmü hakkındaki bu farklılık rehinle ilgili birçok hüküm farklılığının dayanağını oluşturur (*Debbusi'nin "el-Esrar fi'l-Usul ve'l-Fürû"* Adl Eseri, II, 1037; Şehâbeddin ez-Zencânî, s. 204-207). Rehin sözleşmesi sonrasında borçlunun zimmetiyle sorumluluğu devam etmekte olduğu için rehin alacaklının alacağını talebe engel değildir (*Mecelle*, md. 730).

Rehinli Malla İlgili Tazmin Sorumluluğu. Rehinin mürtehinin elinde tazmin sorumluluğu olan bir mal mı sayılacağı yoksa emanet hükümlerine mi tâbi olacağı büyük ölçüde rehin hakkının mahiyetiyle bağlantılı bir konudur. Hanefîler mürtehinin sahip olduğu güçlü yetkiye denk bir sorumluluk yükler ve merhûnun rehin sebebi borca eşit miktardaki değerinin tazmin sorumluluğu altında olduğu ilkesini benimser. Buna göre rehinli mal aynı itibariyle emanet hükmünde olsa da malî değeri itibariyle mürtehinin tazmin sorumluluğu yükler; bir başka anlatımla merhûnun rehinle teminat altına alınan alacağı aşan kısmı emanet sayılmakla birlikte bu alacağı denk düşen kısmı tazmin sorumluluğuna konu olur (Serahsî, XXI, 64). Bu yaklaşımın pratik sonucu şudur: Mürtehinin kasit veya kusurunun bulunmaması durumunda emanet hükümleri merhûnun sadece alacağı aşan kısmına uygulanır, yani bu kısım için bir tazmin sorumluluğu olmaz, alacağı denk kısmı ise tazmin sorumluluğu altında olduğu için borçlunun bu miktarda borcu düşmüş olur. Hanefîler'in dışındaki çoğunluk ise rehinli alacaklıya Hanefîler'deki gibi güçlü bir zilyedlik yetkisi vermediğinden bunun karşılığında ağır bir sorumluluk yüklemeyi ve rehin konusu malın onun elinde emanet hükmünde olduğunu kabul eder. Ancak Mâlikîler kaybolması muhtemel olan süs eşyası, silâh, elbise vb. malların mürtehinin tazmin sorumluluğu yüklediği görüşündedir (Vehbe ez-Zühaylî, V, 271).

Rehin Üzerinde Tasarruf ve Rehinden İstifade. Râhinin rehin üzerinde mürtehinin izni olmadan hukukî tasarruflarda bulunması kural olarak geçerli görülmez. Rehinin satılması Hanefîler'e göre mürtehinin

iznine bağlı olduğundan onun izin vermesi durumunda satış bedeli kendiliğinden rehinin yerini alır (Kâsânî, VI, 146). Diğer üç doktrinde kira, satım vb. tasarruflar rehinin teminat olma özelliğini ortadan kaldırdığı için bâtil sayılır (Vehbe ez-Zühaylî, V, 263). Mürtehinin hukukî tasarrufları ise Hanefî ve Mâlikîler'de kural olarak üçüncü kişinin tasarrufu hükümde iken Şâfiî ve Hanbelîler'e göre bâtildir.

Fakihler -binilen, sağılan, hizmetinden yararlanılanlar dışında- rehinin menfaatlerinin râhine ait olduğu ve râhinin mürtehinine zarar veren hiçbir tasarrufta bulunmaması gerektiği hususunda görüş birliği içindedir. Râhinin mürtehinine zarar vermeden rehinden yararlanması da ondan izin alıp almamasına göre değerlendirilir. İzin almışsa rehinli maldan yararlanması -bunun biçimi hakkında bazı görüş farklılıkları olsa da- dört mezhebe göre câizdir. Ancak bunun rehinin mürtehinin zilyedliğinden çıkmasını gerektirmesi durumunda rehin akdine ve tazmin sorumluluğuna etkisi mezheplere göre farklılıklar taşır. Râhinin mürtehindin izin almadan rehinli maldan yararlanması Hanefî ve Hanbelîler'e göre câiz değildir, Mâlikî ve Şâfiî mezhepleri mürtehinine zarar vermemek kaydıyla bunda sakınca görmez; ancak Mâlikîler'in râhinin rehinden bizzat değil mürtehin aracılığı ile yararlanabilmesi ilkesi burada da geçerlidir (Mübârek b. Muhammed ed-Düaylec, s. 533-539).

Rehin alan kişinin akid esnasında şart koşulmuşsa veya rehin verenin izni yoksa, kural olarak rehini kullanma ve menfaatlerinden yararlanma yetkisi yoktur. Bazı fakihler merhûnun binilen, sağılan, hizmetinden yararlanılan türden olması halinde mürtehinin ona harcama yapmasıyla ilgili olduğu harcama yapıp yapmamasına göre değerlendirir ve genel kanaat bu durumda da râhinin izni olmadan yararlanamayacağı yönündedir. Râhinin izin vermesi durumu ise bunun akid esnasında şart koşulup koşulmaması ve rehinle teminat altına alınan alacağın karz ile ilişkisi dikkate alınarak geniş biçimde tartışılmıştır. Bu konuda olumsuz yaklaşım sergileyen fakihlerin temel kaygısının bu yararlanmanın ribâ şüphesi taşımasıyla ilgili olduğu anlaşılmaktadır (*a.g.e.*, s. 553-555, 565-584).

Rehinle İlgili Harcamalar. Rehinli malın bir hayvan olması gibi harcama ve bakım gerektirmesi durumunda fakihlerin çoğunluğu her türlü harcama ve masrafların rehin veren kişinin sorumluluğunda olduğu görüşündeyken Hanefîler masraflarda ilgili tarafların rehin üzerinde sahip ol-

dukları aynı haklar doğrultusunda bir ayırım yapar. Buna göre rehinli malın varlığının ve menfaatlerinin devamına yönelik masraflar ayn mâlikî olarak râhine, ziyedlikle irtibatlı olarak muhafazaya yönelik masraflar ise mürteherine aittir. Dolayısıyla rehin verilen bir hayvanın yiyeceğini sağlamak rehin verenin, muhafazası için gerekli yeri sağlamak mürtehinin görevidir (Kâsânî, VI, 151).

Rehinin Satımı ve Rehın Akdinin Sona Ermesi. Rehın akdinin son bulmasının normal yolu rehin sebebi olan borcun eksiksiz ifasıdır. Borcun bu şekilde ifası ile merhûn rehin olmaktan çıkar ve mürtehinin rehin üzerindeki hapis hakkı son bulduğu için onu geri vermesi gerekir. Borç ifa edilmediğinde mürtehin rehin üzerinde mülkiyet iddiası içeren bir işlem yapamayacağı gibi tarafların bu yönde yapacakları anlaşmalar da geçersizdir. Borç vaktinde ödenmediğinde rehin bir icra takibi aracı haline gelir, yani rehinli alacaklı sadece rehinin satışa çıkarılıp bedelinden alacağının ödenmesini talep hakkına sahip olur.

Rehin üzerinde râhinin mülkiyetiyle mürtehinin hapis hakkı birleştiği için taraflardan birinin tek başına rehini satması geçerli değildir (Mecelle, md. 756). Bu sebeple borcun ödenme vakti geldiği halde rehin veren borçlu borcu ifa etmez, eksik veya kötü ifa ederse rehin alacaklı mahkemeye başvurup rehinin paraya çevrilerek satış bedelinden alacağının ödenmesini isteyebilir. Hâkim de hayatta ise borçluya veya vekiline, hayatta değilse mirasçılara borcun belirli bir süre içinde ödenmesini emreder. Mâlikîler'in dışındaki üç mezhebe göre hâkim ödemekten kaçınan borçluya satışa zorlamak üzere tazyik hapsi uygular. Buna rağmen ödeme yapılmazsa rehinli mal cebri icra yoluyla satılır. Ebû Hanîfe'den gelen iki rivayetten biri bu yönde olmakla birlikte diğer rivayete göre hâkimin cebren satış yapması mümkün değildir. Rehınli malın rehin verenin zaruri ihtiyaçlarından olması durumu değiştirmez (Atar, s. 221). Malın değerinin belirlenmesi hususunda bilirkişilere başvurulabilir ve prensip olarak mal en iyi fiyata satılmaya çalışılır. Başkasından âriyet olarak alınmış malın rehininde borçlu râhinin iflâs etmesi durumunda bile Hanefîler'e göre hâkim bu malı cebren satamaz (Mecelle, md. 736). Diğer doktrinler kural olarak bunu mümkün görmekte birlikte âriyet verenin bu hususta kime ve ne şekilde rüccü edeceği hususunda farklı görüşler mevcuttur (Mübârek b. Muhammed ed-Düaylec, s. 312).

Rehin alacaklısının râhini borçtan ibra etmesi, borcu ona hibe etmesi, rehin sebebi borcu doğuran akdin ikâlesi, mürtehinin borçlu olduğu bir kişiyi râhin üzerine havale etmesi gibi yollar da kural olarak borçlunun zimmetinin borçtan kurtulması anlamı taşıdığı için rehini sona erdirir (Nevevî, IV, 108; Ali Haydar, II, 184-185, 311). Havale rehin veren tarafından yapıldığında mürtehin yeni alacaklısından alacağını teslim almadan rehin sona ermez. Rehın, mürtehin açısından bağlayıcı bir akid olmadığından onun tek taraflı olarak rehni feshetmesi de akdi sona erdirir. Mürtehinin rehni sahibine -ödünç kastıyla da olsa- teslim etmesi Şâfiîler'in dışındaki çoğunluğa göre rehin akdini sona erdiren başka bir sebeptir.

Merhûnun satılması rehni sona erdirmekle birlikte Hanefî doktrininde bu satış hâkim tarafından cebri olarak değil mürtehinin izniyle yapılıyorsa kural olarak satış bedeli rehin yerine geçeceğinden akid kendiliğinden sona ermez (Vehbe ez-Zühaylî, V, 288). Rehın veren ve alan tarafların rehinin kabzı sonrasında ölümüyle de rehin akdi sona ermez ve verese tarafların yerini alır (Mecelle, md. 733, 738). Bu ise rehınin teminat fonksiyonunun tabii bir sonucudur. Zâhirîler, bu fonksiyonu büyük ölçüde zayıflatan bir yaklaşımı benimseyerek, taraflardan birinin ölümüyle rehın akdinin ortadan kalkacağına ve mürtehinin diğer alacaklılarla aynı seviyeye geleceğine hükmetmişlerdir (İbn Hazm, VI, 380). Merhûnun helâki durumunda rehın akdi kural olarak sona ererken râhin ya da üçüncü kişiler tarafından telef edilmesi halinde ise tazmin bedeli rehin yerine konularak rehin devam eder.

Merhûnun tamamının alacağın her bir parçası karşılığında rehın edilmiş olduğu kuralı gereği rehin sebebi olan borcun kısmen ifası durumunda rehın üzerinde bir değişiklik meydana gelmez, borcun en küçük bir kısmı kalsa bile rehın olduğu gibi devam eder. İki farklı kişiye olan borcu için tek bir rehın veren kişi borçlularından sadece birine ifada bulunduğu durumda rehınin borca karşılık gelen miktarını geri isteyemeyeceği gibi mürtehinin iki ayrı borçludan tek bir rehın alması durumunda Hanefîler'de benzer hüküm geçerlidir. Bu tedbirle taraflardan diğeriyle olan rehınin sıhhatini bozacak bir şüüh meydana gelmesi engellenmektedir. Diğer üç doktrin açısından ise şüüh bir sorun teşkil etmediğinden borçlulardan birinin ifasıyla ona karşılık gelen kısım rehinden kurtulur (Burhâneddin el-Merginânî, X, 169; Mecelle,

md. 731, 739-740; Mübârek b. Muhammed ed-Düaylec, s. 684-686). Diğer alacaklıların hakkı sadece zimmete bağlı iken, rehınli alacaklının hakkı borçlunun hem zimmeti hem de rehın konusu malla ilgili olduğu için borçlunun iflâsı halinde mevcut mal varlığından veya ölümü halinde terkesinden borçları ödenirken rehınli alacaklılara öncelik tanınır, bunların alacağı ödenmedikçe diğer alacaklılar ve vârisler hak iddia edemez.

İslâm hukukunda rehindeki hapis hakından farklı olarak aynı teminat fonksiyonu gören diğer bir kurum olan ve rehındaki gibi özel bir sözleşmeyle değil de satım sözleşmesi gibi belirli akidler esnasında kanundan doğan bir hapis hakkı daha vardır ve Hanefî doktrininde bu bir aynı hak mahiyetindedir (Mustafa Ahmed ez-Zerkâ, III, 32, 38-39; Atar, s. 223). Bu yetki, bir malı ziyedlikte bulundurma ve hak sahibine alacağını tahsil noktasında öncelik hakkı vermekle birlikte bu hakkın rehinden en önemli farkı, hak sahibinin hak konusu malın satılmasını bizzat talep etme yetkisinin olmamasıdır (Ali Haydar, I, 448; bk. HAPIS HAKKI).

Önemli bir kredi teminat vesilesi olan gayri menkul rehıninin en yaygın türü ve Arap ülkelerinde de resmî rehın olarak anılan ipotek İslâm hukukundaki gayri menkul rehini ile prensipte benzerdir. Her iki kurumun ana görevi teminat olup aradaki temel fark, menkul ve akar ziyedliğinin tesisinde fıkhîta belirgin bir farklılık olmadığı halde modern hukuk sistemlerinde gayri menkullerde tapu tescilinin ziyedlik yerine geçmesi ve akar mâlikinin mürtehinin iznine gerek kalmadan akar üzerinde satış vb. tasarruflarda bulunabilmesidir. Ancak bu satış söz konusu rehınin hukukî geleceğini değiştirmediğinden ipotegin fıkhîtaki rehın kurumunun ruhuna aykırı olmadığı söylenebilir. Konu, rehinden ziyade gayri menkul ziyedliğinin genel hükümleri ve tapu tescilinin kabz ve teslim yerine geçiş geçmeyeceği meselesiyle ilgilidir (Vehbe ez-Zühaylî, V, 210; ayrıca bk. ZİLYED). Özü itibariyle bir gayri menkulün değeri üzerinden kredi temin yolu olan -mahiyeti ve geçerliliği geniş biçimde tartışılmış- bazı yeni akid türlerinin de bir yönüyle rehın müessesesiyle irtibatlı olduğu görülmektedir (bk. BEY' bi'l-VEFÂ).

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-'Arab, "rhn" md.; Firûzâbâdi, el-Kâmûsü'l-muhtâ, "rhn" md.; Şâfiî, el-Üm (nşr. Mahmûd Mataracı), Beyrut 1993, III, 166, 167, 168, 171, 222; Cessâs, Ahkâmü'l-Kur'ân (Kamhâvî), II, 258, 260, 261, 262, 265, 269-271; Debbusi'nin "el-Esrar fi'l-Usul ve'l-Fürû" Adli Eserinin

Tahkik ve Tahlilî (haz. Salim Özer, doktora tezi, 1997), EÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, II, 1037, 1039, 1040, 1044; İbn Hazm, *el-Muḥallâ* (nşr. Abdülğafâr Süleyman el-Bündârî), Beyrut 1988, VI, 362, 363, 364, 371, 380, 382, 383, 391; Serahsî, *el-Meb-sûṭ*, XIX, 35; XXI, 63, 64, 70, 158, 161, 164-165; Kâsânî, *Bedâ'î'*, II, 313; IV, 125, 202; V, 171; VI, 135-138, 140-142, 144, 145, 146, 151, 239, 248, 249; Burhâneddin el-Mergînânî, *el-Hidâye* (İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadir* içinde), X, 169, 185; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, İstanbul 1985, II, 228, 229, 230, 231, 232, 233; İbn Kudâme, *el-Mugnî*, Beyrut 1405/1984, IV, 225-226, 231-232, 261, 262; Seyfeddin el-Âmidî, *el-İḥkâm fî uşûl'l-ahkâm*, Beyrut 1988, III, 100; Şehâbeddin ez-Zencânî, *Tahrîcü'l-fürû' 'ale'l-uşûl* (nşr. M. Edîb Sâlih), Beyrut 1987, s. 203-207; Nevevî, *Rauzatü'l-tâlibîn* (nşr. Züheyr eş-Şâvîş), Beyrut 1405/1985, IV, 104, 108; Bâbertî, *Şerhu'l-İnâye* (İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadir* içinde), VII, 180; Bedreddin ez-Zerkeşî, *el-Mensûr fî'l-kavâ'id* (nşr. Teysîr Fâik Ahmed Mahmûd), Küveyt 1402/1982, I, 364-366; İbn Receb, *Takrîrü'l-kavâ'id ve tahrîrü'l-fevâ'id*, Beyrut, ts. (Dârü'l-fikr), s. 193; Hatîb eş-Şirbînî, *Muğnî'l-muhtâc*, Kahire, 1329, II, 125; Kadîzâde, *Tekmilâtü Fethi'l-kadir* (İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadir* içinde), X, 140, 152; Derdîr, *eş-Şerhu's-şagîr* (nşr. Mustafa Kemal Vassî), Birleşik Arap Emirlikleri 1410/1989, III, 303, 310-311; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr* (Kahire), VI, 479; Kadri Paşa, *Mürşidü'l-hayrân*, md. 975-1025; *Mecelle*, md. 706, 708-710, 726, 729, 730, 731, 733, 735, 736, 738, 739-740, 750, 756; Ali Haydar, *Dürerü'l-hükkâm*, İstanbul 1330, I, 448; II, 184-185, 207, 210, 211, 212, 214, 311, 369, 373; Ferit Hakkı Saymen – H. Kemal Elbir, *Türk Eşya Hukuku Dersleri*, İstanbul 1963, s. 553; Mustafa Ahmed ez-Zerkâ, *el-Fıkhü'l-İslâmî fî şevbihî'l-ceedid*, Dimaşk 1967-68, III, 32, 37-39, 103, 104; Cevâd Ali, *el-Mufaşşal*, V, 622; Şâfiî Abdurrahman Seyyid Avad, *'Akdü'r-rehn fî's-ser'ati'l-İslâmiyye*, Kahire 1398/1978; Bülent Köprülü – Selim Kanetî, *Sınırlı Aynî Haklar*, İstanbul 1982-83, s. 251; M. İsmâil Ebü'r-Reys, *Beyânü mezâhibi'l-fukahâ' fî 'akdi'r-rehn*, Kahire 1406/1986, s. 10, 11, 14, 53-56; M. Fethî ed-Dirîni, *el-Fıkhü'l-İslâmî el-mukâren*, Dimaşk 1407/1987, s. 647, 659; Vehbe ez-Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve edilletüh*, Dimaşk 1989, V, 185, 198, 200-203, 206, 208-209, 210, 227-228, 254, 259, 263, 271, 288; Fahrettin Atar, *İslâm İcra ve İflas Hukuku*, İstanbul 1990, s. 207-208, 218, 219, 221, 223; Hayreddin Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, İstanbul 1991, III, 140, 176; Kemal Oğuzman – Özer Seliçi, *Eşya Hukuku*, İstanbul 1992, s. 781, 783, 829, 830, 877, 881, 890, 895; Halit Çalış, *İslâm Hukukunda Haksız İktisap* (yüksek lisans tezi, 1995), Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 45 vd.; a.m.f., *İslâm Hukukunda Özel Mülkiyet ve Sınırlamaları*, Konya 2004, s. 219-222, 223, 224, 225, 226; Mübârek b. Muhammed ed-Düaylec, *er-Rehn fî'l-fıkhü'l-İslâmî*, Riyad 1420/2000, s. 167-183, 312, 376-379, 533-539, 553-555, 565-584, 684-686, 700, 701; Hasan Hacak, *İslâm Hukukunun Klasik Kaynaklarında Hak Kavramının Analizi* (doktora tezi, 2000), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 225-226; İbrâhim ed-Desûkî eş-Şehâvî, "er-Rehn", *ME*, XLV/1 (1973), s. 45-48; a.m.f., "İntifâ'u'l-mürtehin bi'l-merhûn", a.e., XLV/5 (1973), s. 430-434; Joseph Schacht, "Rehin", *IA*, IX, 670-671; "Rehn", *Mv.F*, XXIII, 175-190.

HALİT ÇALIŞ – HASAN HACAK

REINAUD, Joseph-Toussaint

(1795-1867)

Fransız şarkiyatçısı.

Fransa'nın Lambesc (Bouches du le Rhône) şehrinde doğdu. Burada başladığı tahsilini Aix-en-Provence'ta tamamladı. Doğu dillerini öğrenmek için gittiği Paris'te (1815) Fransa'da modern şarkiyatçılığın kurucusu sayılan Silvestre de Sacy'nin talebesi oldu. 1818-1819'da Fransa'nın Vatikan temsilcisi Kont de Portalis'in sekreteri olarak Roma'da bulundu. Burada kaldığı on altı ay içinde şehirde ve civar yerlerdeki eski eserleri inceledi, arkeolojik araştırmalar yaptı. Paris'e dönünce Haçlı seferleri tarihiyle ilgili eser hazırlayan Fr. Michaud ile yakınlık kurdu. Bu yakınlık onu Haçlı seferleri konusuna yöneltti, bu husustaki Arapça eserleri inceledi ve Michaud'nun çalışmasına önemli katkılarda bulundu. 1824'te Haçlı seferlerine dair önemli yazmaların saklandığı Bibliothèque Royale'in Doğu Yazmaları Bölümü'nde göreve başladı. Silvestre de Sacy'nin ölümü üzerine (1838) Ecole des Langues Orientales Vivantes'ta Arap Dili Bölümü'nün başına geçti. 1847'de Société Asiatique'e başkan oldu. 1858'de Bibliothèque Impériale'in yazmalar bölümü müdürlüğüne getirildi. Nisan 1864'te üstlendiği Ecole des Langues Orientales Vivantes müdürlüğü görevini ve Société Asiatique başkanlığını hayatının sonuna kadar sürdürdü. Reinaud İslâm tarihi ve sanatları, İslâm arkeolojisi, numismatik, Doğu'nun Antik ve Ortaçağ coğrafyası, Doğu-Batı ilişkileri üzerine çalışmalar yapmış; Haçlı seferlerinin yanı sıra Araplar'ın Fransa, Savoie, Piémont ve İsviçre fetihleriyle ilgili eserler yazmıştır. Ayrıca Arap dili, Berberî lehçeleri, Araplar'da harp sanatı hakkında araştırmaları bulunmaktadır.

Eserleri. A) Telifleri. 1. *Description des monumens musulmans du cabinet de M. le Duc de Blacas* (*Monumens arabes, persans et turcs du cabinet de M. le Duc de Blacas* ismiyle de geçmektedir, I-II, Paris 1828). Reinaud, ilk önemli çalışması sayılan bu eserde Duc de Blacas koleksiyonunda ve diğer müze ve kütüphanelerdeki tarihî eserleri tanıtmış, yer yer bilgi verdiği bu eserleyle İslâmî kitâbe araştırma metodlarına açıklık kazandırmıştır. 2. *Histoire de la sixième croisade et de la prise de Damiette d'après les écrits arabes* (Paris 1826). VI. Haçlı Seferi hakkında İslâm tarihçilerinin eserlerinden yaptığı tercümelere dayanır. Kitapta

Joseph-Toussaint Reinaud

metinleri aktarılan tarihçilerin kısa biyografileri de yer almaktadır. 3. *Bibliothèque des croisades* (Fr. Michaud ile birlikte, IV, Paris 1829). 4. *Invasions des sarrasins en France et de France en Savoie, en Piémont et en Suisse* (Paris 1836). 5. *Notice historique et littéraire sur M. le Baron Silvestre de Sacy, lué à la séance générale de la Société asiatique* (Paris 1838). 6. *Du feu grégeois des feux de la guerre et des origines de la poudre à canon: d'après des textes nouveaux* (Ildephonse Fave ile birlikte, Paris 1845; Fuat Sezgin, tıpkıbasım, Frankfurt 2002). 7. *De l'art militaire chez les arabes au moyen âge* (Paris 1848). 8. *Mémoire géographique, historique et scientifique sur l'Inde* (Paris 1849). 9. *Rapport sur le tableau des dialectes de l'Algerie* (Paris 1856). 10. *Notice sur Mahomet* (Paris 1860). 11. *Notices sur les dictionnaires géographiques arabes et sur le système primitif de la numération chez les peuples de race berbère* (Paris 1861). 12. *Mémoire sur le commencement et la fin du royaume de la Mésène et de la Kharacène* (I-II, Paris 1863). Güney Irak'ta yaklaşık 350 yıl hüküm süren ve 224-227 yıllarında Sâsânîler'in ilk hükümdarı Erdeşir tarafından ortadan kaldırılan Meysân-Kerhâ Krallığı hakkındadır. Reinaud bu eserde krallığın Doğu ile Batı arasındaki ticarî ilişkilerde oynadığı rolü ve Basra körfezi ticareti üzerindeki hâkimiyetini ortaya çıkarmıştır. 13. *Relations politiques et commerciales de l'Empire romain avec l'Asie orientale (l'Hyrçanie, l'Inde, la Bactriane et la Chine)* (Paris 1863).

B) Neşir ve Tercümeleri. 1. Ebü'l-Fidâ, *Takvîmü'l-büldân*. Eserin ilk yansını Fransızca'ya çevirmiş ve esere Araplar'da coğrafyacılık tarihiyle ilgili geniş bir mukaddime yazmıştır (M. G. de Slane'la birlikte, *Géographie d'Aboulfeda*, I-II, Paris 1840, 1848; Fuat Sezgin, tıpkıbasım, Frankfurt